

KRITIKAI KIADÁSOK A MAGYARORSZÁGI IRODALOMTUDOMÁNYBAN ÉS AZ IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETBEN

– A magyarországi kritikai kiadások tudomány- és intézménytörténete –

A nemzeti kulturális örökség irodalmi alkotásainak minőségbiztosított tudományos kiadásokban való közzététele és elérhetősége nemzetstratégiai jelentőségű kérdés, amely az irodalomtudomány területén olyan elsődleges nemzeti küldetést teljesít, mint a nyelvtudományban a magyar nagyszótár elkészítése és megjelentetése. A küldetés felvállalása mindkét esetben része volt annak a célkitűzésnek, amelynek beteljesítésére a Magyar Tudományos Akadémiát eredetileg létrehozták: a nyelv- és irodalomtudományok művelésén belül többek között tudományos igényű szövegkiadásokkal szándékoztak megalapozni a magyar irodalomtörténeti kutatásokat. A magyar irodalom klasszikusainak szakszerűen elkészített, teljes, megbízható szövegű, kommentált és jegyzetelt, hosszú távú megőrzésre és használatra szánt szövegkiadásai és adatbázisai ma is a nemzeti kulturális örökség ápolásának, fenntartásának és hatáspotenciálja mindenkor újradinamizálásának alapvető jelentőségű részét képezik. Ezek a tudományos kiadások teremtik meg minden, a szélesebb közönség használatára készülő, népszerű kiadás, valamint a tankönyvek és oktatási szöveggyűjtemények alapját.

A megbízható, hiteles, tudományos felhasználásra alkalmas szöveg megállapításának a tudománya a textológia. Az MTA I. Osztálya 1960-ban állította fel Textológiai Munkabizottságát.¹ Azóta ez a bizottság viseli gondját azoknak a tudományos

---

* A szerző a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének kutató-professzora és igazgatója.

¹ A bizottság történetéről: KLANICZAY Tibor, „A textológiai munka problémái”, *A Magyar Tudományos Akadémia I. (Nyelv- és Irodalomtudományi) Osztályának Közleményei* 19 (1962): 339–349; MIKLÓSSY János, „A könyvtár és a kritikai kiadások”, in *A modern filológiai kutatás és a könyvtári információs tevékenység: A modern filológia szakos könyvtárosok konferenciájának (Debrecen, 1971. augusztus 24–26.) előadásai és vitája*, szerk. CSÜRY István, 17–19 (Debrecen: KLTE Könyvtára, 1973); REJTŐ István, „A modern magyar kritikai kiadások filológiai és módszertani kérdései”, in CSÜRY, *A modern filológiai...*, 9–15; NAGY Péter, „A textológiai munka jelenlegi helyzete és megjavításának lehetőségei”, *A Magyar Tudományos Akadémia I. (Nyelv- és Irodalomtudományi) Osztályának Közleményei* 29 (1974): 417–420; BYP [BÉLLEY Pál], „Klasszikusaink kritikai kiadásban: A textológia eredményei és gondjai”, *Magyar Hírlap*, 8 (1975. dec. 14.): 8; NAGY Péter, „A kritikai kiadások helyzete és problémái”, *Magyar Tudomány* 85, 2. sz. (1978): 91–95; SZILÁGYI Ferenc, „Akadémiánk »Nemzeti Könyvtár«-terve 1850-ből s jelenlegi szövegkiadásunk”, *Magyar Tudomány* 88, 3. sz. (1981): 186–194; MARAFKÓ László, „Panteon és forrás: Klasszikusok szövegei [Bodnár György, az MTA Irodalomtudományi Bizottságának elnöke és Kiss József, az MTA Textológiai Bizottságának társelnöke a kritikai kiadásokról]”, *Magyar Nemzet* 45 (1982. szept. 25.): 11; MONOSTORY Klára, „Academia locuta – causa finita?

kiadásoknak, amelyek a magyar irodalom klasszikus műveiből és a folklórszövegekből készülnek.² A bizottság a szövegkiadások minőségbiztosítási feladatait kettes tevékenységi körben látja el: egyrészt meghatározza a szövegek tudományos kiadásának alapelveit, vagyis a kritikai kiadásra, a forráskiadásra, a genetikus kiadásra, az elektronikus kiadásra és az igényes népszerű kiadásra vonatkozó szabályzatot, továbbá minden kiadványtípus számára módszertani ajánlásokat fogalmaz meg; másrészt pedig koordinálja a tudományos kiadásokat készítő szakmai műhelyeket és kiadókat, akkreditálja a tudományos szövegkiadások sorozatait, felületi megjelentetésük folyamatát, és védjeggyel garantálja az elkészült kiadások minőségét.

A tudományos szövegkiadás hagyományosan legnagyobb presztízsű, legnagyobb tudományos értékű műfaja a kritikai kiadás. A kritikai kiadás klasszikus műfaja – a humanista filológusok 15. század óta tartó szövegmegállapító erőfeszítéseiből

---

Töprengések a szövegekölésről”, *A Könyvtáros* 39, 10. sz. (1989): 613–617; „A Textológiai Munkabizottság 1991. május 20-i üléséről”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 95 (1991): 234; „Beszámoló a Textológiai Munkabizottság 1992. január 27-i üléséről”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 96 (1992): 131; „A Textológiai Munkabizottság 1992. május 18-i üléséről; A Textológiai Munkabizottság 1992. október 19-i üléséről”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 97 (1993): 162–163; „Beszámoló a Textológiai Munkabizottság 1993. február 8-i üléséről”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 97 (1993): 300; „Beszámoló az MTA Textológiai Munkabizottságának 1994. január 31-i üléséről”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 98 (1994): 297–298; KELEVÉZ Ágnes, „Beszámoló az MTA Textológiai Munkabizottságának 1994. május 9-i üléséről”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 98 (1994): 590–591; KELEVÉZ Ágnes, „Beszámoló az MTA Textológiai Munkabizottságának 1994. október 3-án tartott üléséről”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 98 (1994): 810–811; KELEVÉZ Ágnes, „Beszámoló az MTA Textológiai Munkabizottságának üléséről (1995. október 9.)”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 99 (1995): 682–683; KELEVÉZ Ágnes, „Beszámoló az MTA Textológiai Munkabizottságának 1996. február 5-i üléséről”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 100 (1996): 541–542; KELEVÉZ Ágnes, „Beszámoló az MTA Textológiai Munkabizottságának üléséről (1997. február 10.)”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 101 (1997): 448–449; KELEVÉZ Ágnes, „Beszámoló az MTA Textológiai Bizottságának 1998. évi üléseiről”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 102 (1998): 823–825; SERF András, „Újraolvasópróbák: Kritikai kiadások viszontagságai”, *HVG* 30, 3. sz. (2008. jan. 19.): 48–51.

² A bizottság honlapja, hozzáférés: 2021.01.04, <http://textologia.iti.mta.hu>. A honlapon részletes bibliográfiai adatok érhetők el az összes kritikai kiadásról, köztük az alább tételesen és egyenként nem hivatkozott kötetekről is.

kibontakozva³ – a 19. században jött létre,⁴ episztemikus szemlélete, módszertana és célképzete akkor a humán tudományok pozitivista korszakának valóságos szintézise volt.⁵ A kritikai kiadás gyakran életműkiadás, amely egy-egy nemzeti klasszikus összes művét közreadja. Más esetekben a magyar irodalomtörténet egy-egy korszakának műfaji alapon meghatározott szövegcsoportjából, így például a középkor és a kora újkor költői vagy drámai irodalmából hozzák létre, lehetőleg a teljesség igényével. A kritikai kiadás feltárja a művek összes szövegforrását, beleértve minden kéziratot, gépiratot és nyomtatott megjelenést. Megállapítja abszolút és relatív időrendjüket (datálja őket), megkülönbözteti az autográf, saját kezű forrásokat a másolatoktól, a megbízható másolatokat a romlottaktól vagy tendenciózusan megváltoztatottaktól (attribuálja a szövegforrásokat, mérlegeli autoritásfokukat). Összeállítja a szövegforrások leszármazási kapcsolatrendszerét (sztemmáját). Kimutatja a szövegforrásokban regisztrálható változatokat, vagyis követhetővé teszi egy mű alakulásának történetét az ötlet első felmerülésétől a változtatásokon,

³ A kora újkori magyarországi filológiáról: GÁBOR KECSKEMÉTI, „Philological Activities of Early Modern Hungarian and Transylvanian Humanists”, in *Acta conventus neo-Latini Budapestinensis: Proceedings of the Thirteenth International Congress of Neo-Latin Studies, Budapest, 6–12 August 2006*, general ed. Rhoda SCHNUR, eds. Joaquín PASCUAL BAREA et al., *Medieval and Renaissance Texts and Studies* 386, 343–351 (Tempe, AZ: Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, 2010); KECSKEMÉTI GÁBOR, „A humanista filológiai hagyomány és Magyarország”, in *Filológia és textológia a régi magyar irodalomban: Tudományos konferencia, Miskolc, 2011. május 25–28.*, szerk. KECSKEMÉTI GÁBOR és TASI RÉKA, 13–51 (Miskolc: Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, 2012); ALMÁSI GÁBOR és KISS FARKAS GÁBOR, „Szöveggondozás és kapcsolatápolás: Zsámboky János életműve a reneszánsz filológia tükrében”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 117 (2013): 627–691. Az ezekben idézett gazdag nemzetközi irodalmon túl lásd még például Perrine GALAND-HALLYN, Fernand HALLYN et Gilbert TOURNOY, réd., *La philologie humaniste et ses représentations dans la théorie et dans la fiction*, 2 köt., *Romanica Gandensia* 32 (Genève: Droz, 2005); LUIGI BATTEZZATO, „Renaissance Philology: Johannes Livineius (1546–1599) and the Birth of the apparatus criticus”, in *History of Scholarship: A Selection of Papers from the Seminar on the History of Scholarship Held Annually at the Warburg Institute*, eds. Christopher R. LIGOTA and Jean-Louis QUANTIN, 75–111 (Oxford etc.: Oxford University Press, 2006).

⁴ Előzményeiről a textológiai gondolkodásban: MEZEI MÁRTA, *A kiadó „mandátuma”*, Csokonai Universitas könyvtár: Bibliotheca studiorum litterarium 15 (Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1998); DÁVIDHÁZI PÉTER, „»Saját forrásvizsgálaton alapszanak«: Toldy és a filológiai ellenőrzés hermeneutikája”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 108 (2004): 203–230.

⁵ Peter F. DEMBOWSKI, „The »French« Tradition of Textual Philology and Its Relevance to the Editing of Medieval Texts”, *Modern Philology: Critical and Historical Studies in Literature, Medieval through Contemporary* 90, 4. sz. (1993): 512–532; Helmut MÜLLER-SIEVERS, „Reading without Interpreting: German Textual Criticism and the Case of Georg Büchner”, *Modern Philology: Critical and Historical Studies in Literature, Medieval through Contemporary* 103, 4. sz. (2006): 498–518.

módosításokon át a végső, autorizált szövegállapotig.⁶ A keletkezés és a formálódás mellett a fogadtatás történetét is tisztázza. Mindezen filológiai és textológiai vizsgálatok nyomán alapszöveget választ a szövegforrások közül, majd a változatok textológiai állapotára vagy más megfontolásokra támaszkodó emendációkkal megállapítja a kiadás főszövegét, a variánsokból pedig elkészíti a szövegtörténetet követhetővé tevő szövegkritikai apparátust. Végül tartalmi magyarázatokkal, kommentárokkal látja el a mű összes olyan szöveghelyét, amely akár referenciális vonatkozásokkal bír (tehát kapcsolatba hozható az alkotó életrajzával, korának politikatörténetével, a kor intézményeinek működésével és hasonlókkal), akár a szövegimmanencia szempontjából kínál különleges megfontolásokat (tehát jelentőséggel bír az alkotó esztétikai nézeteit, a mű tárgy-, toposz-, motívumtörténetét illetően stb.).

A magyarországi textológia az elmúlt több mint hat évtizedben mintegy ötszáz kötetnyi kritikai szövegkiadást jelentetett meg közel 280 000 könyvoldalnyi terjedelemben. A következő írók műveinek kritikai kiadása kezdődött meg, illetve (esetenként) fejeződött be: Ady Endre, Apáczai Csere János, Arany János, Babits Mihály, Balassi Bálint, Batsányi János, Berzsenyi Dániel, Bessenyei György, Bornemisza Péter, Csokonai Vitéz Mihály, Fazekas Mihály, Gyöngyösi István, Janus Pannonius, Jókai Mór, József Attila, Juhász Gyula, Katona József, Kazinczy Ferenc, Kosztolányi Dezső, Kölcsey Ferenc, Madách Imre, Mikes Kelemen, Mikszáth Kálmán, Pázmány Péter, Petőfi Sándor, II. Rákóczi Ferenc, Reviczky Gyula, Rimay János, Vajda János, Vörösmarty Mihály. A szerzői életművek sorozatain túl nyelvileg, műfajilag vagy kronológiailag rendezett szövegcsoportok kritikai kiadásait teszik még közzé a következő sorozatok: *Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum (BSMRAe)*, *Magyarországi tudósok levelezése*, *Régi magyar drámái emlékek* (nyitókötetek és 18. századi sorozat), *Régi magyar költők tára (RMKT)*, középkori kötet, 16., 17. és 18. századi sorozat), *Régi magyar prózai emlékek*. Az erőfeszítések eredményeként a magyar irodalomtörténet legjelentősebb szerzőinek művei egységes alapelvek szerint elgondolt, megbízható, igényes szövegkiadásban állnak a kutatás rendelkezésé-

⁶ A kritikai kiadás ortodox célképzetéről: STOLL Béla, *Szövegkritikai problémák a magyar irodalomban* (Budapest: Tankönyvkiadó, 1987); KULCSÁR Péter, „Humanista szövegek kiadásának lehetőségei és módszerei”, in „Szabad ötletek...” *Szöke György tiszteletére barátaitól és tanítványaitól*, szerk. KABDEBŐ Lóránt, RUTTKAY Helga és SZABÓNÉ HUSZÁRIK Mária, 188–199 (Miskolc: Miskolci Egyetem BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola–Szabó Lőrinc Kutatóhely, [2005]); KULCSÁR Péter, *A szövegkiadás* (Miskolc: Miskolci Egyetem BTK Történettudományi Intézet, 2008). Ugyanannak kritikájáról: DÁVIDHÁZI Péter, „Egy tudomány önarcképe (A textológia kis tükre Stoll Béla könyvében) [STOLL, *Szövegkritikai problémák...* – ismertetés a szerző 60. születésnapja alkalmából]”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 93 (1989): 183–188; DÁVIDHÁZI Péter, „Mi, filológusok, és a bizonyosság vágya (Pozitivista kötődéseink egy szakmai vita fényében)”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 108 (2004): 3–55; főként a lachmannianus szövegtörténeti elgondolásáról: VADAI István, „Szövegkritika-kritika”, in KECSKEMÉTI és TASI, *Filológia és textológia...*, 449–459; VADAI István, „Lucretia hálójában: A széphistória szövegagyományáról és szerzőjéről”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 120 (2016): 683–708.

re. A textológiai kutatás eredménye továbbá a bibliográfiai, repertórium, kronológiai, biográfiai, szótári és egyéb segédkönyvek állománya is, ezek nem szerepelnek az előbbi összegző számadatokban. Mindezek közül az Irodalomtudományi Intézetben készül(t) többek között Arany, Babits, Batsányi, Berzsenyi, Bessenyei, Janus, József Attila, Kosztolányi, Kölcsey, Madách, Mikes, Mikszáth, Petőfi, Rákóczi, Reviczky, Vörösmarty életműsorozata, a *BSMRAe*⁷ és az *RMKT*.

Az MTA I. Osztályának első kritikai kiadási szabályzata 1950-ben készült el, majd 1954-ben jelent meg ennek javított és bővített változata. A Textológiai Munkabizottság felállítását követően e testület feladata lett, hogy megállapítsa a kritikai kiadások szabályzatát, amely normaként funkcionál a hazai kiadási gyakorlatban. 1962-ben jelent meg *A magyar klasszikusok kritikai kiadásának szabályzata* Horváth Károly szerkesztésében,⁸ majd azt a Péter László által szerkesztett *Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzata* váltotta fel 1987-ben.⁹ Ezekhez csatlakozott Voigt Vilmos és Balogh Lajos munkája, *A népköltési (folklor) alkotások kritikai kiadásának szabályzata* 1974-ben.¹⁰ Az utóbbi jól mutatja, hogy a néprajztudomány milyen termékenyen kapcsolódott be a magyar textológiai munkálatokba. Ma is folyamatban van annak az alsorozatnak az elkészítése az *RMKT* 18. századi sorozatán belül, amelyben a 18–19. század közköltészetének szövegei jelennek meg¹¹ (s ehhez kapcsolódik a *ReTextum* szériában megjelenő forrásközlés-sorozat¹²). Ebben az elit és a populáris kultúra regiszterei közötti átmeneti, közvetítő szellemi jelenségben a műköltészetből és a népi képzetektől egyaránt táplálkozó tudás- és szokásrend kivételesen izgalmas határterületét ismerték fel az irodalom és a folklor történetének kutatói. Ugyanez a kutatás világosan felrajzolja a zenetudósokkal való együttműködés kivételes lehetőségeit is, hiszen a közköltészet alkotásait dallamra

⁷ A sorozat számára a közelmúltban új szöveggondozási és technológiai ajánlás készült: BENE Sándor és BÉKÉS Enikő, „Módszertani ajánlás a *Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum* új sorozatának (*Series Nova*) szöveggondozásához”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 118 (2014): 698–713.

⁸ HORVÁTH Károly, szerk., *A magyar klasszikusok kritikai kiadásának szabályzata* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962).

⁹ PÉTER László, szerk., *Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzata* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988).

¹⁰ VOIGT Vilmos és BALOGH Lajos, *A népköltési (folklor) alkotások kritikai kiadásának szabályzata* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1974).

¹¹ KÜLLŐS Imola, kiad., *Közköltészet, 1: Mulattatók*, munkatárs Csörsz Rumen István, Régi magyar költők tára: XVIII. század 4 (Budapest: Balassi Kiadó, 2000); Csörsz Rumen István és KÜLLŐS Imola, kiad., *Közköltészet, 2: Társasági és lakodalmi költészet*, Régi magyar költők tára: XVIII. század 8 (Budapest: Universitas Kiadó, 2006); Csörsz Rumen István és KÜLLŐS Imola, kiad., *Közköltészet, 3, A társadalmi élet költészet: 3/A, Történelem és társadalom*, Régi magyar költők tára: XVIII. század 14 (Budapest: Universitas Kiadó–Editio Princeps Kiadó, 2013); Csörsz Rumen István és KÜLLŐS Imola, kiad., *Közköltészet, 3, A társadalmi élet költészet: 3/B, Közkerölcs és egyéni sors*, Régi magyar költők tára: XVIII. század 15 (Budapest: Universitas Kiadó, 2015).

¹² Lásd a sorozat 7., 8. és 11. kötetét: <https://www.reciti.hu/category/reciti-konyv/retextum>.

írták és énekelve adták elő, kritikai kiadásuk pedig zenetörténeti adatokkal és kotta-rekonstrukciókkal teszi teljessé vizsgálatukat. De dolgoztak és dolgoznak együtt a két testvérszakma művelői a középkori és kora újkori egyházi ének és zene kutatásán, mint ahogyan Arany János dalgyűjteményének kritikai kiadását is együtt készítik sajtó alá.¹³

Az elmúlt évtizedekben alapvetően megváltozott az irodalomtudományi kutatások episztemológiai tere. A posztmodern irányzatok térnyerésével a szakmai közbeszéd meghatározó vonásává vált a befogadó jelentéstulajdonító szerepét kiemelő, a szöveg relativitásából kiinduló, annak mindenkori pluralitását hangsúlyozó beszédmód. Ezzel párhuzamosan a filológia és a textológia diskurzusa ugyancsak jelentős szemléleti és módszertani megújulást ért meg, vagyis az elméleti változások az irodalomtudomány azon folyamataira is hatottak, amelyeket inkább az évtizedeken át tartó, folyamatos építkezés jellemez, mintsem a gyors paradigmaváltások. Az ortodox (Lachmann, majd Greg által kimunkált) textológiai elveket a szerzői funkciók megosztását explicitté tevő, az interpretatív döntések elkerülhetetlenségét állító, majd azokba a befogadót is bevonó, a szöveg állandóságát és önazonosságát kikezdő felvetések kérdőjelezték meg, erre válaszul pedig programszerűen megfogalmazódott a „nem megalapozó filológia” („anti-foundational philology”, Jonathan Culler, 1990) kívánalma.¹⁴ Az ilyen filológia nem tekinti önmagát az interpretációtól elválasztható, azt megalapozó diszciplínának, amely transzparens műveletekkel egy semleges, objektív szövegállapotot volna képes előállítani és azt a rá épülő értelmező eljárások számára „tisztán” felkínálni; vagyis nem tekinti magát olyasféle zajmentes csatornának, amely az írásos kultúra dokumentumait a szellemi használat mindenkori nyomai nélkül, a szövegek végleges megállapíthatóságának eszményétől vezérelve volna képes közvetíteni. Lényegi feladatai közé sorolja viszont, hogy tematizálja saját kulturális feltételezettségeit, amelyek maguk is nyomot hagynak az általa közvetített szövegeken. Az ilyen filológia így nem reflektálja ki magát a mű hatáspotenciáljának történetéből valamiféle időtlen teljesítménnyé, hanem dialogikus viszonyban áll mind a szöveget értelmező jelen idejű kérdőpozíciókkal, mind a korábbi filológiai elképzelésekkel; az általa elvégzett szöveg gondozói munka adekvát eredménye pedig a korábbi értelmezői hagyományt is – annak filológiai vetületeivel együtt – láthatóvá tevő szövegkiadás.

¹³ RUDASNÉ BAJCSAY Márta, „Egyéni emlékezet és közösségi tudás: Arany János *Dalgyűjteménye* (1874)”, in „...és palota épül a pusztá beszédből”: *Akadémiai tudományos ülésszakok a 200 éves Arany Jánosról*, szerk. GÁBORI KOVÁCS József és MAJOR Ágnes, 159–162 (Budapest: reciti, 2017); Csörsz Rumen István, „...melyben a dal megfogható»: Arany János *Dalgyűjteménye* (1874) mint ihletforrás”, in GÁBORI KOVÁCS és MAJOR, „...és palota épül...”, 163–212.

¹⁴ DÁVIDHÁZI Péter, „A hatalom szétosztása: (Poszt)modernizáció a szövegkritikában”, *Helikon* 35 (1989): 328–343; Péter DÁVIDHÁZI, „Redefining Knowledge: An Epistemological Shift in Shakespeare Studies”, in *Working with Shakespeare*, ed. Peter HOLLAND, Shakespeare Survey 66, 166–176 (Cambridge etc.: Cambridge University Press, 2013).

Nincs változás abban, hogy az irodalomtörténetnek mint nemzeti tudománynak ma is alapvető, politikai rendszereken átívelő feladata, hogy a magyar kultúra klaszszikus szövegeit a legmagasabb tudományos színvonalon megőrizze, gondozza és hozzáférhetővé tegye. Ezt a küldetést azonban ma azok között a keretek között kell teljesíteni, amelyeket a rendszerváltozással nagyjából egy időben végbement tudományelméleti fordulat hozott el a szövegfeldolgozás és a szövegkezelés területén, összefüggésben a nyelv- és szubjektumelméleti előfeltevések radikális módosulásával. Míg korábban az alkotó individuumot szövege autonóm uraként gondolták el, a posztstrukturalista irodalomtudomány általában a közösségi használatban formálódó nyelvnek a kimondhatóságot megelőző és meghatározó uralmát feltételezi mind az alkotás, mind a befogadás során; a személyiséget nyelvi és retorikai eszközök által megalkotottnak, csakis textualitásában kifejezhetőnek és megragadhatónak tekinti; a szöveg révén létrejövő kommunikációs viszonyoknak pedig elsődleges fontosságot ad a hatástörténetben. Míg korábban a szerző utolsó szándéka jelölte ki a definitív szöveget (*ultima manus/editio*), s annak helyreállítása és megőrzése volt a szövegtudomány célkitűzése, az új szövegelmélet a szövegváltozatok maradéktalan feltárását azok befogadásának és hatásának történetével kapcsolja össze, a szövegforrások egyenkénti filológiai vizsgálatával pluralizálva a szövegfogalmat.

Nyilvánvaló az elmondottakból, hogy ebben a tudományos (és ma már részben tudománytörténetileg is belátható) periódusban a szöveggondozás (a filológia és textológia) kilépett segédtudományi státuszából, és változatos szemléleti eljárásokkal kapcsolódott be az irodalmi szövegek értelemgondozásába.¹⁵

A nemzetközi filológiaelmélet meghatározó folyamataira az elmúlt másfél évtizedben a hazai textológiai gyakorlat is figyelemre méltó aktivitással reagált. A Textológiai Munkabizottság az új évezred elején fogott bele a hazai kritikai kiadások kötelező követelményeit meghatározó korábbi szabályzatának felülvizsgálatába. 2004 tavaszára készült el az új dokumentum *Alapelvek az irodalmi szövegek tudományos kiadásához* címmel,¹⁶ megújítva a hagyományos kritikai kiadás tudományelméleti, technológiai és intézményes kritériumait, egyszerre regisztrálva és ösztönözve az új

¹⁵ KULCSÁR SZABÓ Ernő, „Megértés – történés – létesülés: A tudományos irodalomértelmezés dilemmáiról”, in *Megértés és megértetés: A magyarázat a bölcsészettudományokban*, szerk. TOLCSVAI NAGY Gábor, A humán tudományok alapkérdései: Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának könyvsorozata 1, 13–37 (Budapest: Gondolat Kiadó, 2017).

¹⁶ A dokumentum első közrebocsátása: „Alapelvek az irodalmi szövegek tudományos kiadásához”, *Irodalomtörténet* 85 (2004): 328–330; elérhető a bizottság honlapján is: <http://textologia.iti.mta.hu/alapelvek.pdf>. A dokumentum elkészítésének háttéréről és közreadásának céljairól: KECSKEMÉTI Gábor, „A textológiai munka egyes problémáiról – az új textológiai alapelvek közrebocsátásakor”, *Irodalomtörténet* 85 (2004): 317–327; az írás frissített változata: <http://textologia.iti.mta.hu/helyzet.php>. A dokumentum értékelése másfél évtizedes távlatból: DEBRECZENI Attila, „Az elektronikus kiadás színe és visszája”, in *A humán tudományok és a gépi intelligencia*, szerk. TOLCSVAI NAGY Gábor, A humán tudományok alapkérdései: Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának könyvsorozata 3, 48–61 (Budapest: Gondolat Kiadó, 2018).

módszertani eljárások alkalmazását. A korábbi textológiai szabályozás uniformizáló előírásrendszere helyett ezek a minimumkövetelmények nem az egyes textológiai irányzatok, hanem a szakszerű tudományosság és a dilettantizmus közé húznak határvonalat. Minden kiadás egyedi, s követhet egyedi módszereket, csak tudja magát hitelesen megvédeni a tudományos nyilvánosságban. Különösen fontos ez az új textológiai irányzatok és eljárások esetében, hiszen ezeknél még kevés a számba vehető és rögzíthető tapasztalat. Ez az első olyan hivatalos magyarországi textológiai dokumentum, amely meghatározza a genetikus kiadás és az elektronikus kiadás minimumkövetelményeit, s amelyben egységes szerkezetben tekinthetők át a kritikai kiadásra és a forráskiadásra vonatkozó alapelvek. Kiegészítő záradékában az úgynevezett népszerű kiadás, vagyis a gondozott szövegű, lektorált, tudományos kritériumokhoz igazodó, de szélesebb körű közönségnek szánt kiadás követelményei is megtalálhatók, s többek között ez teszi érthetővé, hogy a dokumentum címe sem csak a kritikai kiadásokat említi, hanem a tudományos kiadásokról beszél.

Az érvényességi feltételek kötelező minimumát tartalmazó dokumentum felszámolt számos olyan korábbi formai és tartalmi kötöttséget, amelyeknek egyoldalú, differenciálatlan fenntartását sok kritika érte az alapvetően posztstrukturalista szemléletmódok által meghatározott tudományelméleti térben. Nem kívánta meg többé feltétlenül a korábban egyöntetűen elvárt betűhűséget; az életmű kronológiai elrendezésű közzétételének az előírása helyett a szerzői intenció által meghatározott ciklus- és kötetbeosztás követését is lehetővé tette. (Képzelnék el, mekkora jelentőséget nyerhetne az utóbbi döntés, ha ma kívánnánk megkezdeni Ady Endre összes verseinek 1969-ben megindított, ám a befejezéstől még beláthatatlanul messze álló, minden más Ady-kiadással szemben a kronologikus elvet követő – s most már a valamikori befejezésig követni kénytelen – kritikai kiadását;¹⁷ vagy mennyivel egyszerűbb dolgunk volna, ha Balassi Bálint költészetének nem csupán az utóbbi évtizedekben megjelent népszerű kiadásai¹⁸ követték a feltételezhető szerzői ciklusrendet, hanem a filológiai és textológiai körütekintésében, igényességében és

¹⁷ ADY Endre, *Összes versei, 1 (1891–1899)*, kiad. KOCZKÁS Sándor, Ady Endre összes művei (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1969); ADY Endre, *Összes versei, 2 (1900–1906. január 7.)*, kiad. KOCZKÁS Sándor, Ady Endre összes művei (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988); ADY Endre, *Összes versei, 3 (1906. január 28–1907)*, kiad. KISPÉTER András és KOCZKÁS Sándor, Ady Endre összes művei (Budapest: Akadémiai Kiadó–Argumentum Kiadó, 1995); ADY Endre, *Összes versei, 4 (1908–1909)*, kiad. N. PÁL József, JANZER Frigyes és NÉNYEI Sz. Noémi, Ady Endre összes művei (Budapest: Akadémiai Kiadó–Argumentum Kiadó, 2006).

¹⁸ BALASSI Bálint, *Összes versei, a versek helyreállított, eredeti sorrendjében*, kiad. HORVÁTH Iván (Újvidék: Újvidéki Egyetem BTK Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék, 1976); GYARMATI BALASSI Bálint, *Énekei*, kiad. KÖSZEGHY Péter és [SZENTMÁRTONI] SZABÓ Géza (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986); BALASSI Bálint, *Verszei*, kiad. KÖSZEGHY Péter és SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Régi magyar könyvtár: Források 4 (Budapest: Balassi Kiadó, 1994); BALASSI Bálint, *Összes versei*, kiad., jegyz., utószó KÖSZEGHY Péter és SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Millenniumi könyvtár 33 (Budapest: Balassi Kiadó, 1999); BALASSI Bálint, *Összes versei*, kiad., jegyz. KÖSZEGHY Péter és SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Osiris diákkönyvtár (Budapest: Osiris Kiadó, 2004);

dokumentáltságában máig sem meghaladott 1951-es kritikai kiadás¹⁹ is e verssorrendet tartalmazná.) A merev és formalizált szabályozás helyébe az adott szövegtudományi korpusz sajátosságainak megfelelő, adekvát közzétételi elvek választásának lehetősége lépett, természetesen azzal a kötelezettséggel, hogy a szöveget gondozó szakembernek vagy a műhelymunkában készülő nagyobb vállalkozás összehangoló irányítójának reflektált döntések sorában kell rendeznie az adott kiadás célkitűzése szempontjából meghatározó szemléletmód és a hozzá választott technológiai eljárások viszonyát, és az erről szóló argumentációt a kiadásnak kifejtett módon tartalmaznia kell.

Ha csupán a rendszerváltozás óta eltelt három évtizedre tekintünk vissza – amely időszakot nagyjából megfelelzi az új textológiai kritériumrendszer közrebocsátása –, az új társadalmi környezetbe s emellett új tudományelméleti keretbe is került és az utóbbi belátásait változó mértékben érvényesítő textológiai gyakorlat lendületét a következő adatsorból ítélni lehet meg. A korábban megindított vállalkozások közül ebben az időszakban befejeződött Arany János életművének sorozata (19 kötet, 1951–2015), akárcsak Bessenyei György (9 kötet, 1983–1999), Csokonai Vitéz Mihály (10 kötet, 1975–2002) és Vörösmarty Mihály (18 kötet, 1960–2000); folytatódott Ady Endré, Berzsenyi Dániel, Jókai Mór, Katona József, Mikszáth Kálmán, Petőfi Sándor és II. Rákóczi Ferenc; létrejött József Attila (a levelezés kivételével, 1995–2018) és Reviczky Gyula (2007); megindult és lendületesen folyik Babits Mihály (1997-től), Kölcsey Ferenc (1998-től), Pázmány Péter (2000-től), Janus Pannonius (2006-től), Kazinczy Ferenc (2009-től), Kosztolányi Dezső (2010-től); szinoptikus kritikai kiadáshoz jutott Madách Imre fő műve (2005). A magyar és történelem szakos graduális képzésben kialakított előzmények után, 1996-ban a Miskolci Egyetemen elindult az első magyarországi szövegtudományi orientációjú posztgraduális képzés, amely ma is működik, 2001 óta abba az Irodalomtudományi Doktori Iskolaiba integrálva, amelynek 2007 óta egész szemléleti összerendezettségét a textológiai profil felvállalása és rendszeres kiépítése határozza meg.²⁰ Ez az intézményi háttér tette lehetővé, hogy 2011 és 2013 között, három egymást követő évben a miskolci doktori iskola legyen a házigazdája annak a Textó-

---

BALASSI Bálint, *Összes művei*, kiad., jegyz. KÖSZEGHY Péter, Osiris klasszikusok (Budapest: Osiris Kiadó, 2004).

¹⁹ BALASSI Bálint, *Összes művei*, kiad. ECKHARDT Sándor, 2 köt. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1951–1955).

²⁰ Történetéről: Kovács Sándor Iván, „Kísérlet a Miskolci Egyetem Alkalmazott Irodalomtudományi és Történettudományi Tanszékcsoportjának (Textológiai Műhelyének) létrehozására”, *Irodalomismeret* 5, 2–3. sz. (1994): 11–18; BESSENYEI József, „A Miskolci Egyetemen akkreditált szövegtudományi PhD (doktori) program rövid ismertetése”, in *Hatalom és kultúra: Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.) előadásai*, szerk. JANKOVICS József és NYERGES Judit, 2 köt., 2:673–677 (Budapest: Nemzetközi Magyarországtudományi Társaság, 2004). A doktori iskola honlapja, hozzáférés: 2021.01.04, <https://www.uni-miskolc.hu/~bolphd>.

lógiai Munkabizottsággal közösen megvalósított, országos filológiai konferenciasorozatnak, amely a magyarországi textológia történetében első ízben a teljesség igényével, rendszeresen tekintette át a hazai filológiai és textológiai munkát. A három konferencián összesen 116 előadó 109 előadása hangzott el.²¹

Digitalizált kritikai kiadások

A 21. században már lehetetlen figyelmen kívül hagyni azt az igényt, hogy a kritikai szövegkiadásoknak elektronikus formában is elérhetőeknek kell lenniük. A hiteles, jó minőségű szövegek nyilvános szövegtárakban való hozzáférhetősége a kulturális és tudományos esélyegyenlőség alapvető feltétele. Enélkül nem biztosítható a magyar kulturális örökség kiemelkedő részét képező szövegállomány szövegállandósága, hosszú távú, megbízható, platform- és szoftverfüggetlen megőrzése. Ma már ezt az elérhetőséget és használhatóságot is nemzetstratégiai jelentőségű kérdésnek kell tekintenünk, minthogy lehetővé teszi vagy éppen egyedül ez teszi lehetővé (1) a bármely hazai vagy határon túli kutatóhelyen folyó tudományos feldolgozást, a humán területeken folyó köz- és felsőoktatás valamint tudományos kutatás minőségének, értéktudatának emelését, az igényes szakmai normák közvetítését; (2) a magyar irodalmi kultúra határon túli megtartását, a határok porózusabbá és átjárhatóbbá tételét az egyes helyeken diszkriminatív nyelvtörvények és állampolgársági korlátozások ellenére; (3) a magyar nyelvű irodalom regionális sokszínűségének és hagyománybeli összetartozásának megjelenítését, hozzájárulva a magyar kultúra integrációjához; (4) a magyar kulturális örökség digitalizálását, ami jelentős fáziskésésben van az európai nemzetekéhez képest. A nemzeti kulturális örökség textuális hányadának az interneten elérhető szövegeit, azok mennyiségét és állapotát látva kijelenthető, hogy miközben mind az interneten, mind offline kiadványokban igen sok kétes eredetű, megbízhatatlan vagy elavult szövegállapotú magyar irodalmi szöveget tettek közzé részint lelkes amatőrök, részint nyereségérdekeltek, a munka színvonalával nem, csak széles körű eladhatóságával törődő vállalkozások,²² sajnos még

²¹ 2011 májusában *Filológia és textológia a régi magyar irodalomban* címmel a magyarországi és határon túli reneszánszkutatók országos konferenciája, lásd erről: GEDEON Magdolna, „Filológia és textológia a régi magyar irodalomban: Egy miskolci konferencia – jogtörténeti tanulságokkal”, *Jogtörténeti Szemle* [13], 3. sz. (2011): 78; a konferencia tanulmánykötete 2012-ben megjelent: KECSKEMÉTI és TASI, *Filológia és textológia...* 2012 áprilisában tanácskozás *Filológiai és textológiai kérdések a 20. századi klasszikusok szövegkiadásaiiban* címmel; a konferencia honlapja: <http://regi.magyarorszag.uni-miskolc.hu/hirek/20-szazadi-klasszikusok.html>. 2013 májusában *Textológia – filológia – értelmezés (A 18–19. századi magyar irodalom)* című konferencia, amelynek tanulmánykötete 2014-ben megjelent: CZIFRA Mariann és SZILÁGYI Márton, szerk., *Textológia – filológia – értelmezés: Klasszikus magyar irodalom*, Csokonai Universitas könyvtár: Bibliotheca studiorum litterarium 55 (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014).

²² ORLOVSZKY Géza, „A régi magyar textológia helyzetéről”, *Irodalomtörténet* 85 (2004): 331–344; VADAI István, „Szövegrögzítés”, *Literatura* 31 (2005): 97–102; BEZECZKY Gábor, „Kökény és borsó: Az Arcanum Digitális Tudománytárról”, *Literatura* 45 (2019): 87–99.

nyomokban sem alakult ki olyan kulturális vagy tudományos szakpolitika, amely intézményes háttér megteremtésével központilag elősegítené, támogatná azt a célt, amely egyszerre kellene legyen a nemzeti kulturális politika alapvető célkitűzése és ugyanakkor eminens fontosságú diszciplináris érdek: a nemzeti kulturális örökség professzionális digitális változatának szilárd minőségbiztosítással történő elkészítése és az interneten való közzétételét.

A problémákat és a hiányosságokat jól jellemzi egyetlen számadat is: az említett ötszáz kötetnyi kritikai szövegkiadásból egészen 2019 nyaráig mindössze 54 kötet anyaga volt elérhető az interneten. A hazai textológia által elvégzett munkának tehát mindössze 11%-át láthatta a nagyközönség nyilvános digitális közegben.

Az előttünk álló egyik legfontosabb kihívás, hogy egyszerre gondoskodjunk a már korábban elkészült papírkiadások digitalizált változatának retrospektív elkészítéséről és arról, hogy a jövőben megjelenő kritikai szövegkiadások eleve a digitális technológiai lehetőségek figyelembevételével jöjjenek létre. E kettős célkitűzés szorosan egymásra épül.

A korábbi papírkiadásokból akár utólag is készíthető digitalizált változat. Legegyszerűbb formájában ez nem több, mint egy fakszimile. Általánosan elterjedt fájlformátuma a PDF, amelynek kétrétegű változata is kialakítható: a fakszimile jelenik meg a képernyőn, alatta azonban van egy rejtett, betűsoros réteg, amelyben szövegkeresési műveletek végezhetők. Ezt a szövegréteget általában automatikusan, optikai karakterfelismeréssel állítják elő, és többnyire egyetlen korrektúrával sem ellenőrzik, ezért persze egyáltalán nem megnyugtató minőségű; bizonyos, korlátozott módon mégis képes kiterjeszteni a felhasználó szövegkezelési lehetőségeit. Az említett 54, az interneten 2019-ben elérhető kritikaikiadás-kötet is csaknem kivétel nélkül ilyen formátumú volt.

Az utóbbi évtizedben megjelent könyvek esetében szerencsés esetben már nincs szükség sem a fakszimilét előállító szkennelésre, sem optikai karakterfelismerésre. A PDF-fájl előállítható ugyanis abból a kiadói fájlból is, amelyben a szöveg tördelését elvégezték, és amely a papírkönyv előállításának is az utolsó állomása volt a nyomtatás előtt. E tördelői fájlnek különleges értéke van: a harmonikus, esztétikus, következetes és funkcionális formázás hozzáadása mellett általában a szöveg végső állapotát is egyedül ez a fájl őrzi meg. A korrektúrák és az imprimálás műveletei ugyanis e fájl alapján történnek, az utolsó javításokat és kiegészítéseket többnyire csak e fájlban vezetik át, így a technológiai folyamatban ez az egyetlen olyan állomás, amely a kiadásra szánt végső szöveggel pontosan megegyező szövegállapotot rögzít. E tördelői fájlból olyan egyrétegű PDF-fájl hozható létre, amely csak karakteres adatként tárolja a szöveget, amelynek megjelenése mégis pontosan megegyezik a nyomtatott könyvével: ugyanaz a tördelés, formázások, szövegbeosztás, sor- és oldalátmenetek jelennek meg, mint a nyomtatott könyvben, és a szöveg alkalmas kompromisszumok nélküli szövegkeresési műveletekre is.

A digitalizált kiadás formátuma tehát, noha nem nagyigényű megoldás, mégis rendelkezik olyan nyilvánvaló előnyökkel, amelyek miatt a kiterjedtebb használatba

vonása kívánatos volna: igen gyorsan és alacsony költséggel elkészíthető és szolgáltatható; a közpénzek felhasználásával elkészített tudományos szövegkiadások a kötetekével azonos értékű használatát biztosíthatja a könyvek költséges megvásárlása nélkül; nyilvánvaló és nagyarányú digitalizációs lemaradásunk közepette legalább szellemi kárenyhítésre nyújt közeli lehetőséget. Ezek az előnyök magyarázták, hogy egy, a Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Irodalomtudományi Bizottságában kezdeményezett szóbeli egyeztetést követően, 2010 júliusában Dávidházi Péterrel közösen javaslatot tettünk az Akadémia akkori elnökének a kritikai kiadások eredményeit szintetizáló *Magyar irodalmi digitális szövegtár* akadémiai égiszű és felügyeletű létrehozására. Kezdeményezésünkötől a humán területeken folyó köz- és felsőoktatás, a tudományos kutatás és a történeti szempontú közgondolkodás minőségének, értéktudatának, a szakmai normák igényes közvetítésének és a nemzeti kulturális örökség ápolásának új alapokra helyezését reméltük. Megítélésünk szerint a nyilvános, ingyenes szövegtár megindítása és akadémiai minőségbiztosítással való működtetése kifejezte volna annak a tudományosan kezdeményező és társadalmilag közhasznú szerepnek a történelmi tradícióját, amelyet az MTA az alapításakor felvállalt a magyar irodalom tanulmányozásának mindenkori előmozdításában. Az volt a véleményünk, hogy a projekt csekély forrásigényű elindítása az akadémiai nagyszótár munkálataihoz hasonló ismertségű, presztízszű, arculatot teremtő megjelenést tett volna lehetővé az Akadémia számára a történeti horizontú humán tudományok területén. Felvetettük, hogy a javaslat mérlegelését és az Akadémia stratégiai programjába való integrálását valamely elnöki különbizottság illetékességébe delegálni volna kívánatos. Pálinkás József elnök úr a javaslatról támogatólag nyilatkozott, ám megvalósítására végül nem történtek operatív lépések. Az akadémiai kutatóintézetek 2011 során levezényelt kutatóközponti átszervezése messzemenően igénybe vette és egészen más irányba fordította az Akadémia tudományszervezési pozicionálása körüli gondolkodást.

A Bölcsészettudományi Kutatóközpontba integrált Irodalomtudományi Intézet 2013 óta igen nagy erőfeszítéseket tett ugyanezeknek a digitalizációs céloknak a napirenden tartása érdekében. A külső anyagi erőforrások bekapcsolását célzó kísérletek jó ideig sikertelenek maradtak: az intézet által vezetett és számos társintézmény kutatóit bevonó konzorcium formájában elgondolt, az egész hazai textológiai szakma integrált célkitűzéseinek informatikai támogatására és soron lévő filológiai feladatainak koordinált és magas szintű végrehajtására kidolgozott, *Filológiai hagyomány és reflektált gyakorlat (Klasszikus irodalmi alkotások integrálása a digitális kulturális örökségbe)* című kutatási pályázatot két ízben, 2014-ben és 2015-ben az OTKA, harmadjára, 2016-ban – konzekvens módon – már az NKFIH utasította el. Többletforrás nem lévén, az Irodalomtudományi Intézet végül – egyéb projektjeit és fejlesztéseit arányosan visszafogva vagy késleltetve – saját költségvetését fordította az elkészült kritikai kiadásokat közlétező textológiai portáljának felállítására, amely nyilvános, ingyenes online szolgáltatásként jeleníti meg az akadémiai minőségbiztosítással létrehozott korpuszt a köz- és felsőoktatás, a köz- és magánintézmények,

valamint az érdeklődő nagyközönség számára. *Nemzeti klasszikusok kritikai kiadásai* címmel 2019 júniusában nyílt meg az Irodalomtudományi Intézet textológiai portálja,²³ megvalósítva a kritikai kiadások elektronikus feldolgozásának első lépését, a kereshető faksimilék közreadását. A köteteket kétrétegű PDF-fájlokban tesszük közzé, vagyis az eredeti kiadásokkal megegyező értékű, olyan faksimilét kap az olvasó, amelyekben a teljes szövegük egészére kiterjedő keresési műveletek is végezhetők. Jelenleg 364 kötet, bennük több mint 241 ezer szövegoldal érhető el. A gyűjtemény bővül. A portál olvasói olyan kereséseket végezhetnek, amelyekben az egyes kötetek metaadatai (szerző, cím, korszak, sajtó alá rendezők stb.) mellett a kötetek bármely szavát vagy kifejezését is megadhatják. A találati listát végiglapozva azoknak az oldalaknak a hasonmása jelenik meg, amelyeken a megadott szavak vagy kifejezések együttesen előfordulnak. Azok az olvasók, akik a kritikai kiadások köteteit saját számítógépükre mentve egészségükben is birtokolni kívánják, a PDF-fájlokat kötetenként, korlátozás nélkül letölthetik. A portál elindítása egy csapásra gyökeres fordulatot hozott a magyar textológia eredményeinek online elérésében: a korábbi, mindenfelől összekeresgélendő 11% helyett az itt, egy helyütt közzétett kötetek már az eddig elvégzett magyarországi kritikai kiadások 73%-át jelentik.²⁴

Digitális kritikai kiadások

A *Nemzeti klasszikusok kritikai kiadásai* című, fent ismertetett szolgáltatásban elérhető, statikus fájlokat azonban a Textológiai Munkabizottság 2004. évi dokumentuma mindössze „digitalizált kiadás”-nak nevezi, és határozottan elkülöníti a „digitális” vagy „elektronikus” kiadásoktól. A megkülönböztetés messzemenően indokolt. Az igazi digitális kiadás már eleve, létrehozásának első pillanatától fogva, koncepcionálisan az elektronikus médium számára készül, igénybe véve és kiaknázva annak valamennyi lehetőségét. Egy valóban digitális kiadásnak el sem képzelhető egyenértékű papírváltozata: létmódja, filozófiája, szövegkezelő elve kizárólag elektronikus környezet számára megalkotott; az elektronikus médium által biztosított speciális, dinamikus szövegkezelési lehetőségeket teremt, kiegészítve a statikus olvasást a tetszőleges szempontok szerinti lekérdezés, rendezés, megjelenítés lehetőségeivel. Ezeknek a lehetőségeknek a biztosításához a szöveg strukturált feltárása szükséges. Ez a strukturáltság jelölőnyelvi rendszerekkel teremthető meg. A Textológiai Munkabizottság a jelölőnyelvi strukturáltságot kötelező kritériumként írja elő a digitális kritikai kiadások számára.

²³ KECSKEMÉTI Gábor, MÉSZÁROS Tamás, BUCSICS Katalin, KISS Margit és MARKÓ Veronika, *Nemzeti klasszikusok kritikai kiadásai – Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet textológiai portálja*, v. 1.0 (2019. június 11.), szolgáltatja a BTK Irodalomtudományi Intézet, hozzáférés: 2021.01.04, <https://szovegtar.iti.mta.hu>.

²⁴ Azóta megkezdődött és jelenleg is folyik az a munka, amely a portálon közzétett köteteket a Magyar Elektronikus Könyvtár gyűjteményébe is hiánytalanul áttemeli.

Jóllehet a kritikai szövegkiadások a magyar nyelvű írott kulturális örökség legértékesebb reprezentálói, pusztán a hagyományos, kötetes kiadásuk PDF-faksimiléi, komplex, zárt felépítésüknél fogva, statikus (nyomatott vagy a nyomtatott formát konzerváló-imitáló, digitalizált) formájukban nem volnának képesek beépülni a 21. század szemantikai hálózatokra épülő online tudásforgalmazásába. E szövegkiadások szemantikus alapú digitális adathálózatokká fejlesztése a nemzeti szöveggyűjtemény továbbörökítésének egyik kulcsfeladata. És e feladattal kapcsolatban már önmagában is kettős célkitűzés végrehajtása a cél: előbb vagy utóbb a már meglévő szövegkiadásaink ilyen magas szintre való fejlesztésével is meg kell birkóznunk, a jelenleg készülöbben lévő kritikai kiadások elkészítésének technológiai rendjét pedig már eleve ennek az igényességnek a figyelembevételével kell kialakítanunk.

Egy valóban digitális kiadás nem állítható elő egy papíralapú kiadás egyszerű, mechanikus konverziójával. Funkcionális konverzióra van szükség. Ez igen extenzív konverzió: sok hozzáadott szellemi értéket feltételez, lényegében a lineáris szöveg strukturált szakértői adatbázissá való mélyítését jelenti. A szövegnek és apparátusának tartalmi feltárása, szemantikai analízise kell hozzá, aminek az eredményét valamilyen jelölőnyelvi rendszer szintaktikai konvenciói szerint rögzítik. A magyar nemzeti klasszikusok ez ideig létrehozott több száz kötetnyi kritikai kiadásának szemantikus digitális feldolgozása során, ha kiadói szövegfájl nem áll rendelkezésre, a munka technológiai menete a következő. A kritikai kiadásokból készült veszteségmentes képfájlokból a feladatra optimalizált optikai karakterfelismerő program segítségével kiolvassuk a szöveget, amelyet szabványos XML-formátumban tárolunk, majd automatikusan a Text Encoding Initiative (TEI) nemzetközi iparági kvázi-szabványának megfelelő formátummá alakítjuk. Ennek javítására és szerkesztésére olyan virtuális kutatókörnyezet ad lehetőséget, amely szabványos, archiválásra és verziókövetésre alkalmas formátumban tárolja a szöveget, azonban az irodai szoftverekéhez hasonló, vagyis viszonylag könnyen kezelhető grafikus felülettel rendelkezik. Mivel az egyes kritikai kiadások eltérő közzételési elvek mentén készültek, a kutatókörnyezet több változatát szükséges párhuzamosan fejleszteni. A folyamat döntő lépése a szövegkiadás adatgazdagítása, például a bármely változatban vagy akár csak utalásként előforduló személy- és helynevek egyedi entitásokkal való azonosítása (publikus névterekkel való összekötése vagy – a szakmai zsargon szerint – névterekre való fektetése). Az adatgazdagításhoz, a folyamat gyorsítása érdekében, mesterségesintelligencia-alapú, félautomatikus névfelismerő algoritmus fejlesztésére van szükség. Szükséges továbbá a kutatói környezethez egy olyan import és export interfész fejlesztése, amely közvetlen kapcsolatot biztosít a bibliográfiai adatokat tartalmazó könyvtári rendszerhez, és amelynek segítségével a kutató egyaránt képes a rekordazonosításra, illetve új rekord felvitelére. Mindez a létező szoftverarchitektúra jelentős fejlesztését igényli. Az XML szerkesztése, javítása és adatgazdagítása egy kötetnyi szövegkiadásra vetítve több emberhónapot is igénybe vehet (ez függ a kötet terjedelmétől és a változatok, jegyzetek komplexitásától). Az XML-adatokból végül szemantikusweb-alapon, vagyis adatkapcsolati hálózatokon keresztül

működni és együttműködni tudó adatbázis készül, amely a legmagasabb szinten megfelel a 21. századi online keresés, rendezés és megjelenítés, továbbá archiválás, verziókövetés, aggregáció stb. kívánalmainak. Az így feldolgozott kritikai kiadások közzétételéhez egységes felületű, nyilvános és ingyenes portál áll rendelkezésre, lekérdezésidőben dinamikusan generált, paraméterezzhető és konfigurálható összetett kereséssel, rendezéssel és megjelenítéssel.

Történeti okokból szükséges rögzíteni, hogy az Irodalomtudományi Intézet már a kétezres évek legelején megpróbálkozott efféle jelölőnyelvi digitális retrokonverzió gyakorlati alkalmazásával. Amikor 2002 nyarán eldönt, hogy 2006-ban Budapest rendezheti meg az International Association for Neo-Latin Studies XIII. világkongresszusát, nyomban azt javasoltam, hogy kezdődjék meg a *BSMRAe* és további neolatin szövegkiadásaink retrospektív digitális feldolgozása. 2002 novemberében felvettük a kapcsolatot a nemzeti digitális kompetenciaközpont feladatát akkor ellátó Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht. munkatársaival, 2003 tavaszán együttműködési megállapodást írtunk alá velük a projekt megvalósítására. Elkészült a digitalizálásra kiválasztott kötetek listája, a honlap kialakításához több grafikai műhely készített látványterveket, és technológiai próbaként sor került két kiválasztott rövidebb szövegnek, Conradus Celtis 1492. évi ingolstadti orációjának és Istvánffy Miklós *Carmina*-gyűjteményének²⁵ jelölőnyelvi feldolgozására, amelyeknek a korrektúráját is elvégeztük. Technológiai kiindulásul már akkor a TEI szintaktikai ajánlásait választottuk, amelyeknek akkori, SGML-alapú változatából kiindulva a vállalkozás igényeihez szabott dokumentumtípus-definíciókat (DTD-eket) alakítottunk ki. A 2003-as év során végig bizakodtunk abban, hogy finanszírozást is sikerül majd a munka mögé teremtenünk, kérésünkkel még Magyarország akkori miniszterelnökét is megkerestük. Sajnos ebben a reményünkben csalatkoznunk kellett, majd kevéssel később az állami digitális politika is korszakos fordulaton ment át, a Neumann kompetenciaközpontot megszüntették, az ott korábban létrehozott digitális közjavakat a Magyar Elektronikus Könyvtár gyűjteményébe olvasztották, amelyet viszont az Országos Széchényi Könyvtárhoz csatoltak. Így a tervezett *Neolatina Hungarica* honlap sohasem kezdte meg nyilvános működését, a digitalizálás pedig leállt. A neolatin világkongresszust szép sikerrel, általános elismerés közepette megrendeztük 2006-ban Budapesten,²⁶ a magyarországi latin kultúra tartalmas honlapon való hozzáférhetővé tétele azonban elmaradt. A latin szövegek digitális gyűjteményének közzétételére sajnos azóta sem formálódott újabb koncepció.

A szemantikusweb-alapú, digitális kritikai kiadások közzétételi platformja ma az Irodalomtudományi Intézet számára a magyar irodalomtudomány textológiai por-

²⁵ Conradus CELTIS PROTUCIUS, *Oratio in gymnasio in Ingelstadio publice recitata: Cum carminibus ad orationem pertinentibus*, ed. Iohannes RUPPRICH, *BSMRAe: Saecula XV–XVI* (Lipsiae: B. G. Teubner, 1932); Nicolaus ISTVÁNFY, *Carmina*, ed. Iosephus HOLUB et Ladislaus JUHÁSZ, *BSMRAe: Saecula XVI–XVII* (Lipsiae: B. G. Teubner, 1935).

²⁶ A világkongresszus tanulmánykötet: SCHNUR, *Acta conventus neo-Latini...*

tálja, a DigiPhil, amely az Irodalomtudományi Intézet és a Petőfi Irodalmi Múzeum közös fejlesztése, de további partnerintézmények számára is nyitott publikációs lehetőséget kínál.²⁷ A DigiPhil munkáját 2012 óta Szakmai Tanács irányítja, amely egyedileg dönti el, hogy mely tudományos szövegkiadások, forráskiadások, bibliográfiák és kutatási adatbázisok teljesítik a tartalmi érettségnek és a jelölőnyelvi feldolgozás kimunkaltságának azt a fokát, együttesen tehát azt a szakmai minőséget, amely lehetővé teszi a portálon történő megjelenésüket. Jelenleg elérhető itt az Arany János kritikai kiadás teljes sorozata (19 kötet), a Mikszáth Kálmán-sorozat két és a Kosztolányi Dezső-sorozat három kötete, valamint több, a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárának egyes anyagait első ízben e platformon közzétevő forráskiadás. Az elérhető kötetek összetételéből jól látható a 2017–2019 között az Irodalomtudományi Intézet konzorciumvezetésével lebonyolított Arany-bicentenáriumi hatása,²⁸ ugyanakkor az is érzékelhető, hogy hasonló arányú központi kultúrpolitikai szándék és többletfinanszírozás nélkül a gyűjtemény rendkívül lassan lesz gyarapítható. Márpedig csak (például) az 1956 óta folyó Mikszáth-kritikaikiadás-sorozatnak 86, már megjelent kötetét kellene itt közzétenni!

²⁷ Hozzáférés: 2021.01.04, <http://digiphil.hu>. A projektről: PALKÓ Gábor, „Mit jelent a digitális filológia a szemantikus web korában? A DigiPhil projektről”, *Magyar Tudomány* 177, 11. sz. (2016): 1316–1322.

²⁸ Az Akadémia és a magyar kormány koordinációjával megvalósított, Lovász László elnök úr megkülönböztetett figyelmét és támogatását élvező Arany János-émlékév számos kimagasló irodalomtudományi eredményt hozott. Ezeket az Irodalomtudományi Intézet online *Arany János-gyűjteménye* teszi közzé (<https://iti.btk.mta.hu/hu/arany-gyujtemeny>), ahol egy helyre gyűjtve váltak könnyen és széles körben hozzáférhetővé az újonnan létrehozott internetes szolgáltatások, ismertetés olvasható a megjelent kiadványokról, összegyűjtve megtalálhatók az évfordulós tudományos tanácskozások dokumentumai (konferenciafelhívások, programfüzetek, rezümék, fénykép- és videóanyag). Az Arany-szakirodalomban való eligazodást a 2019-ben megnyitott, online Arany-bibliográfia segíti. Az *Arany János összes művei* című, 1951–2015 között megjelent kritikai kiadás DigiPhilen elérhető, teljes retrokonverziója mellett, a megőrzés és a jól használhatóság biztosítása érdekében ugyanezt a 19 kötetet az intézet textológiai portálja statikus PDF-formátumban is közzéteszi, letöltésre vagy teljes szövegében online keresésre és megjelenítésre alkalmas módon. Az *Arany-verstár* (hozzáférés: 2021.01.04, <http://arany.btk.mta.hu>) az Arany-versek összes kéziratos szövegforrását és autorizált kiadását analitikusan dolgozza fel, a faksimilék közzétételén túl az egyes versek variánsainak lekérdezését lehetővé tevő, átirataikat közlő és bibliográfiai tételekkel integrált szolgáltatásként. Az intézet ezeken túl – egy általa vezetett konzorcialis együttműködés keretén belül, az MTA Könyvtár és Információs Központtal, az Országos Széchényi Könyvtárral és a Petőfi Irodalmi Múzeummal együttműködve – létrehozta *Arany János kéziratainak repozitóriumát* is (hozzáférés: 2021.01.04, <http://intra.digiphil.hu:9080/exist/apps/keziratok/index.html>), ahol Arany János hazai vagy határon túli közgyűjteményekben (a konzorciumi tagok kéziratáiraiban, továbbá például Nagyszalontán és Nagykorörsön) őrzött kéziratainak faksimiléi hozzáférhetőek nagy felbontásban és metaadatokkal ellátva. Bővebben lásd: KOROMPAY H. János, „Az Arany János-émlékév”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 122 (2018): 113–115; FELLEGI Zsófia és PALKÓ Gábor, „Arany-kéziratok és kritikai kiadások közzététele az Arany János Emlékévben”, *Helikon* 66 (2020): 82–98.

Erősen nyomatékosítani szükséges, hogy noha a magyar irodalomtudomány textológiai portálján, a DigiPhilen egy-egy közgyűjteményi rendezőelvű digitalizáció is otthonra találhat, a textológiai kutatás és a kritikai kiadások elkészítése nem közgyűjteményi, hanem humán tudományi alapkutatási feladat, amelynek természetes közege és otthona a kutatóintézeti és a felsőoktatási intézményi szféra. A közgyűjtemények (könyvtárak, kéziratárak, levéltárak, múzeumok) digitalizációs projektjei természetesen ugyancsak felettébb kívánatosak (és sajnálatos módon – még a nemzetközi eredmények regionális szintjéhez viszonyítva is – úgyszintén rendkívüli lemaradásban vannak), ám ezek feladata egy egészséges kulturális és tudományos ökoszisztémában nem a digitális tudományos kiadás, hanem a digitalizált forráskiadások közzététele, vagyis a közgyűjteményi intézmények (így például a magyar nemzeti könyvtár) által őrzött szövegforrások digitalizálása és repozitóriumi szolgáltatása, amelyek a kritikai szövegkiadások nyersanyagát, bemenetét jelentik.

Készülő kritikai kiadásaink kutatókörnyezete

Az eddigiekben, akár digitalizált, akár digitális kiadásokról beszéltünk, minden esetben olyan vállalkozásokat ismertettünk, amelyek utóidejű konvertálással állították elő az elektronikusan közzétehető szövegállományokat. 2020-ban azonban már semmiképpen sem szabad kevesebbre törekednünk annál, mint hogy a ma készülő kritikai szövegkiadásokat első percüktől kezdve, már kutatási fázisukban is valóban digitális szövegkiadásként valósítsuk meg. Erre pedig elkészítésük ma Magyarországon szokásos gyakorlata és technológiája csak részlegesen ad lehetőséget. Átgondolt, hosszú távra tervező, sorozatban gondolkodó, munkatársak szélesebb körét mozgató vállalkozásokban már nem szabadna előfordulnia, hogy a kutatók irodai célra szánt, általános célú szövegszerkesztő programokba vigyék be jól-rosszul a szövegeket, s ott is többé-kevésbé egyedi jelölési rendszereket és rögzítési módokat alakítsanak ki. Amikor pedig lezárják a sajtó alá rendezés munkáját és a kézirattal a könyvkiadók kezdenek dolgozni, a helyzet bizonyosan nem javul, sőt általában tovább romlik. A tördelői munka igen sok hozzáadott értéket jelent, elsődleges célja azonban épp a szöveg strukturáltsága ellenében hat: a harmonikus megjelenést a tördelők hagyományosan olyan beavatkozásokkal teremtik meg, amelyeket a papírmédiumra szánt látvány tökéletesen jogossá tesz, ugyanakkor csak a szöveg strukturális egységének megbontásával hajthatók végre. Szükség esetén egyes szövegrészek egyedi formázásokat kapnak, a sor- és lapátmeneteket vagy „kemény” karakterek beszúrásával, vagy a bekezdések megbontásával biztosítják, a térközök struktúráját is kifejező egységességét egyedileg módosítják, a funkcionálisan összetartozó elemek kapcsolatát megbontják és azokat egymástól elszakítva dolgozzák fel, és így tovább. Ha a tördelés alapjául szolgáló fájlban volt is még valami funkcionális struktúrája, a tördelőfájlban és az annak alapján készített PDF-fájlban ez a struktúra felszámolódik. (Gondoljunk csak bele, hogy a lábjegyzetre hivatkozó szöveghely és a lábjegyzet funkcionális összetartozását már a tördelő

megszüntetheti, egy PDF-fájlban pedig, ha azt nem szakszerűen készítették el, ez a strukturális viszony teljesen eltűnhet.) Nincs mit csodálkozni azon, hogy a könyvkiadók által elkészített és megőrzött tördelőfájlok faksimile PDF-ként való közzétételre ugyan megfelelőek lehetnek, de még optimális esetben is szinte alkalmatlannak arra, hogy egy digitális szövegkiadás alapjává váljanak.

Így hát csakugyan nincs más mód: a korszerű technológiai lehetőségeket kihasználó szövegkiadás elkészítéséhez szükséges digitális technológiai szervezethez már a munka kutatási fázisában, a szöveg kiadásán dolgozó textológus szakemberek saját szövegkezelési gyakorlatában jelen kell lennie. Az Irodalomtudományi Intézetnek következetes törekvése, hogy az általános célú, irodai szövegszerkesztő programok helyett a filológiai-textológiai munka szövegkezelési szükségleteihez megfelelő, ahhoz kifejlesztett professzionális programok terjedjenek el, a kiadások munkatársainak digitális szövegkezelési kompetenciája pedig ennek megfelelően növekedjék. Az intézetben munkában lévő kritikai kiadásokat illetően már minden esetben olyan folyamatszervezésben és -irányításban gondolkodunk, amely kiterjed a következő teendőkre és szakaszokra: textológiai szakértői rendszer és kutatókörnyezetek építése (az egyes szerzők feldolgozásának szükségleteire, s azon belül is műfajokra és textuális forrásadottságokra specifikálva); irodalomtudományi kutatási adatok publikálása a szemantikus weben és nemzetközi projektekkel való összekapcsolásuk, WikiBase (WikiData) rendszer felállítása, specifikáció kidolgozása proszopográfiai adatokra; az archiválási környezet korszerűsítése (GitHub); hosszú távú megőrzés biztosítása (CERN Zenodo); *workflow management* (Kanban); a sor még folytatható volna. Megalapozott szövegkritikai kiadási vállalkozás már nem létezhet vagy egyedi, vagy legalábbis nagyon erősen testre szabott szövegbeviteli célprogram üzembe helyezése, tehát egyedi programozói munka megvásárlása nélkül, beleértve a munkatársak egységes technológiai döntéseit lehetővé tevő betanítást és konzultációt is. Egy ilyen szövegbeviteli alkalmazás a szövegek metaadatainak nyilvántartására szolgáló adatbázis-kezelő rendszerbe integrálható. Optimális esetben pedig a korpusz, készüljön bár elszigetelt gépeken, központi szerverszámitógépen, archiválásra és tükrözésre kerül és minden a projektben részes kutatóknak folyamatosan rendelkezésére áll. Mindez már a kutatási szakaszban érdemi segítséget nyújt az anyag biztos áttekintéséhez, a publikációs fázisban pedig lehetővé teszi, hogy ugyanabból az alapanyagból a legkülönbélebb kimenetek álljanak elő, a nyomtatott könyvtől az indexelt elektronikus adatbázisig. További kihívás, hogy a kutatási szakasz adatbázisaiból és jelölőnyelvi struktúrákban szintetizált eredményeiből, meg ezek relációkkal összekapcsolt komplex rendszereiből konverziós műveletek hibátlan sorával egy bizonyos funkciójú kötetkiadás főszövege és apparátusa rendezetten kivonatolva előállhasson, ekkor és ebben már a könyvkiadó vállalattal is a technológiai tudás magas szintjén együttműködve.²⁹

²⁹ Gábor KECSKEMÉTI, „Electronic Textual Criticism: A Challenge to the Editor and to the Publisher”, in *New Publication Cultures in the Humanities: Exploring the Paradigm Shift*, ed. Péter DÁVIDHÁZI, 91–98 (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014).

A kritikai kiadások a legkülönbözőbb célérdekeltségek köré szerveződhetnek. Nemcsak a szerző, a kor, a műfaj, a forráscsoport adottságai határozzák meg a feldolgozás rendszerét, hanem azok a szempontok is, amelyek a kutatói közösséget az adott munkálat elvégzése közben vezetik. Van, ahol és amilyen szempontból a lehető legteljesebb paleográfiai reprezentáció számít, máskor a szövegrétegek elkülönítése a cél, ismét más esetben a nyelvallapot, az ortográfia, a biográfiai tényekkel való összefüggés vagy más referenciális mező élvez elsőbbséget, elképzelhetők tematikus vagy kronologikus strukturáló szempontok és így tovább. Egyes kutatásokat a szövegforrások, másokat a belőlük megteremtett főszövegek dominálnak. Az alkalmazott jelölőnyelvi szerkezet mindenekelőtt ezeket a szemléleti alapelveket és kutatási célokat fogja struktúráképző elemekké leképezni. Nem készíthetők univerzális, mindenki által elfogadott, minden célt egyaránt kiszolgálni képes DTD-k, sokkal valószínűbb, hogy minden igazán átgondolt vállalkozásnak magának kell ilyen bevezetnie. Adaptálásra, továbbfejlesztésre alkalmas, szabványos bővítés esetén kompatibilisként megőrizhető rendszerek már rendelkezésre állnak ehhez. Az elektronikus szövegkiadások technológiai megvalósítását mérlegelő nemzetközi diskurzus ma leginkább a TEI szintaktikai konvencióit tekinti alkalmasnak erre a feladatra.³⁰ E nyilvános és ingyenes, korábban SGML-, ma XML-alapon megvalósított szintaxis alkalmazásában az Irodalomtudományi Intézet az élen jár, de már más magyar műhelyek is használatba vették. Az Irodalomtudományi Intézetben jelenleg is dolgoznak Galeotto Marzio, Oláh Miklós,³¹ Berzsényi Dániel,³² Kölcsey Ferenc, Arany János,³³ Mikszáth Kálmán, Babits Mihály,³⁴ Kosztolányi Dezső műveinek kritikai kiadásán és az *RMKT* sorozatán, változó, de összességében feltétlenül fokozódó

³⁰ TEI Consortium, eds., *TEI P5: Guidelines for Electronic Text Encoding and Interchange*, [4.1.0], [19th August 2020], TEI Consortium, hozzáférés: 2020.12.22, <http://www.tei-c.org/Guidelines/P5/>.

³¹ Az első kötet már megjelent: Nicolaus OLAHUS, *Epistulae*, edidit, introduxit et commentariis instruxit Emőke Rita SZILÁGYI, BSMRAe: Series nova, XIX/1 (Budapest: reciti, 2018); a továbbiak készülöben.

³² Költői művei korábbi kiadásának revíziója készül.

³³ A 2016-ban megindított új kritikai kiadás-sorozatról van szó (*Arany János munkái*), amelynek ez idő szerint már négy megjelent kötete van, s igazi újdonsága lesz – a 2025-ben esedékes akadémiai bicentenáriumra is tekintettel – Arany eddig kiadatlan hivatali, akadémiai titkári és főtitkári iratainak sajtó alá rendezése. Az új sorozat indítását szükségessé tevő textológiai felismerésekről: TÖRÖK Zsuzsa, „Voinovich Géza védelmében? Textológiatörténet és az újrakiadás módszertana”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 121 (2017): 499–510. A hivatali iratok gondozásáról: GÁBORI KOVÁCS József, „Arany János hivatali levelei az akadémián: A kritikai (újra)kiadás szükségessége és lehetőségei”, in GÁBORI KOVÁCS és MAJOR, „...és palota épül...”, 213–221.

³⁴ Összes verseinek első kötete jelent meg: BABITS Mihály, *Összes versei, 1890–1905*, kiad. SOMOGYI Ágnes, jegyz. HAFNER Zoltán, Babits Mihály összes versei: Kritikai kiadás 1 (Budapest: Argumentum Kiadó–MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, 2017); a továbbiak készülöben. A Babits-próza és a levelezés kiadása nem az intézetben készül; ezek sorozatait illetőleg orientáló RÓNA Judit írása és hibajegyzéke (2014), <https://www.reciti.hu/2014/2326>.

mértékben igénybe véve az XML-alapú technológia lehetőségeit és az ezek optimalizálásához kifejlesztett kutatókörnyezeteket.

A kritikai kiadások digitális létrehozásának, majd nyilvános és ingyenes online közzétételi platformjának kidolgozása tehát alkalmazott és alapkutatások elvégzését egyaránt szükségessé teszi. Mindezen eljárásrendek kidolgozásával az Irodalomtudományi Intézet a digitális bölcsészettudományok egésze számára alapozza meg a technológiai normalizálás eljárásait.

A szépirodalmi forma, az irodalmi fikció mindig is megtestesítője volt közösségi ismereteknek, tapasztalatoknak, élményeknek, emlékeknek, történelmi tudásnak, egy egész közösség önreflexiójának és identitásának. Mindezeknek az interiorizálását egy-egy nemzet irodalmi múltjának ismerete, az adott nemzeti irodalom reprezentatív szövegeivel való bensőséges viszony teszi lehetővé a közösség tagjai számára, ami teret ad annak is, hogy ezekhez mint közösségi eszményekhez személyes, benső orientációt, érzelmi viszonyulást alakítsanak ki.³⁵ Az irodalomtudomány többek között a nemzeti kulturális örökség kritikai összkiadásainak elkészítésével járul hozzá ezeknek a lehetőségeknek a kibontakoztatásához, amivel – amint láttuk – lehetővé teszi a hazai és a határon túli tudományos feldolgozást, a köz- és felsőoktatás értéktudatának emelését, a magyar irodalmi kultúra megtartását, regionális sokszínűségének és hagyománybeli összetartozásának megjelenítését, integratív digitalizálását. A nemzeti klasszikusok szövegeit gondozó textológiai munka 21. századi technológiai feltételek közötti elvégzésének támogatására nem gondolhatunk másként mint megkülönböztetett nemzetpolitikai célkitűzésként.

---

³⁵ KECSKEMÉTI Gábor, „A magyar bölcsészettudományi stratégia alapelemei: A nemzeti kulturális örökségben való részesedés mint társadalmi esély”, *Szellem és Tudomány* 11, különszám (2020): 287–294, <https://www.uni-miskolc.hu/~btmtt/almanach/bonarum.html>.